

המדרשה למוסיקה
מכללת לוינסקי
לחינוך

בשיתוף עם

התזמורת
הפילהרמונית
הישראלית

תכנית לחינוך מוסיקלי ולקשר עם הקהילה - תכנית מפתח

מפגשים עם "מוסיקה חיה"

"כל צבעי הקשת"

כתות א'-ב'

יוני 2007 תשס"ז

LV1 LEV01-000 1

144881-10

כל צבעי הקשת

. רונדו ובדינרי, מתוך הסוויטה מס' 2, מאת יוהן סבסטיאן באך

. הפתיחה לנישואי פיגארו, מאת וולפגאנג אמדאוס מוצרט

. מבואט מתוך "מוסיקת לילה זעירה", מאת וולפגאנג אמדאוס מוצרט

. סקרצו מתוך השביעייה לקלרינט, ויולה, צ'לו, קונטרבס, קרן, בסון במי במול מז'ור, מאת לודוויג ואן בטהובן

. פולקה פיציקטו, מאת יוהן שטראוס הבן

. הברבור, מתוך קרנבל החיות, מאת קמיל סן סנס

. כל צבעי הקשת, טקסט: עוזי שלו, מוסיקה: רוברט מוזס

כותבות:

עודדה הררי

שרית טאובר

ד"ר דו"ר דו"ר ליכטנשטיין

שולמית פינגולד

רונדו, פולונז, ובדינרי, מתוך סוויטה מס. 2 לחליל ותזמורת

מאת יוהן סבסטיאן באך (1685 – 1750)

המלחין והיצירה על רקע התקופה

באך נולד בגרמניה לפני כשלוש מאות שנים, ובודאי האזין למוסיקה כבר בעריסה, כבן למשפחה שבה כולם עסקו בנגינה. כבן עשר היה כשמתו אביו ואמו, ואז אסף אותו אחיו הגדול לביתו, דאג לו ולימד אותו נגינה.

צימאוננו של באך למוסיקה לא ידע כל מעצור: הוא למד נגינה בצ'מבלו (ממשפחת כלי המקלדת) ובכינור, שר במקהלה, ומרוב להיטות להכיר עוד ועוד יצירות, העתיק בסתר, לאור נר, מן התווים השמורים של אחיו. משפחת באך נהגה להתכנס ולבלות ביחד בשעשועים מוסיקליים, בנגינה ובשירה בצוותא. (ראה נספח תמונות של באך ומשפחתו)

בגיל חמש עשרה השתכר באך למחייתו כזמר במקהלת הכנסייה, למד נגינה בעוגב הגדול של הכנסייה, ובמהרה היה לנגן עוגב מפורסם ברחבי הנסיכויות הגרמניות. ראשי כנסיות רבים הזמינו אותו לנגן מיצירותיו בעוגבים הגדולים והיפים שלהם.

באך חיבר יצירות רבות שבוצעו בטקסי הכנסייה, אך גם מוסיקה חילונית: לתזמורות קטנות וגדולות, לכלים סולניים, יצירות למקהלה ולזמרים סולנים. גם בבגרותו המשיך לחקור וללמוד יצירות של מלחינים אחרים מאיטליה, מצרפת ומגרמניה, הושפע מן הסגנונות השונים ושילב אותם ביצירותיו. באך הלחין יצירות קצרות לנגינה ולשירה והקדיש אותן לאשתו האהובה אנה מגדלנה. גם לילדיו הרבים (למעלה מעשרים) אותם לימד נגינה והלחנה, חיבר תרגילים ויצירות רבות. כמה מהם גדלו והיו למלחינים חשובים בזכות עצמם: קרל פרידריך עמנואל באך, וילהלם פרידריך באך, ויוהן כריסטיאן באך.

הסוויטה

סוויטה היא מחרוזת של ריקודים שרקדו באירופה בחצרות האצילים, במאות השש-עשרה והשבע-עשרה (ראה נספח תמונות נשף בחצר אצילים). לכל ריקוד בסוויטה יש

אופי, מקצב, ומפעכ המיוחדים לו. סדר הריקודים בסוויטה קבוע, ומציג את הניגודים שבין הכונותיהם השונות, למשל: ריקוד אטי מנוגן לאחר ריקוד מהיר.

באך כתב הרבה סוויטות גם לתזמורת וגם לכלי סולן: לפסנתר, לכינור ולצ'לו. הסוויטה שנלמד לקראת הקונצרט, שהיא השניה מבין ארכע הסוויטות לתזמורת, נכתבה עם סולו להליל (ראה נספח תמונת חליל מהקופת באך, ותמונת חליל מודרני).

ברונדו

אחד מריקודי הסוויטה שמקורו בשיר המלווה בריקוד (בימי הביניים). ברונדו מופיעות הזרות על משפט או חטיבה, לסירוגין עם אפיזודות שונות.

תכונות בולטות

1. אופי גלאנטי ומהודר.
2. מפעכ מתון.
3. אסופה של משפטים קצרים שביניהם אין ניגודים חריפים.
4. שימוש חוזר בתבנית של הפסוק הראשון באמצעות וריאנטים שונים.

5. הפסוק הראשון כולל היגדים מוסיקליים עוקבים המנוגדים זה לזה ומשלימים זה

את זה:

עצור מול זורם

מהלך קפיצות לעומת מהלך צעדים

מנעד גדול מול מנעד מצומצם

6. החליל משתלב בגוון התזמורת ברוב הלקי הפרק

הצעות לפעילויות

1. אוריינות מקצב:

א. הקטית פעמה בזמן ההאזנה

ב. הכרת תבנית המקצב הראשית: האזנה דרוכה לשתי התיבות הראשונות. והקשת המקצבים של שתי התיבות הבאות.

2. ביטוי חופשי בהנועה (במרחב) להגדים המנוגדים המאפיינים את הפסוק הראשון.

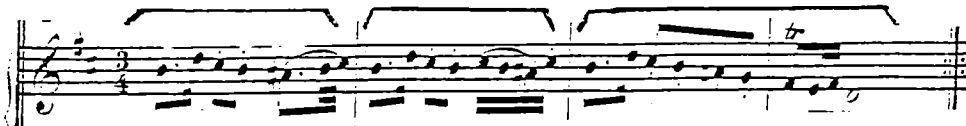
3. מעקב אחר מהלך הפרק: התלמידים יצביעו בכל אחד מן הרמזים, הווריאנטים והאיזכורים של תבנית הפסוק הראשון.

פולונז

הפולונז הוא ריקוד חגיגי שמקורו בחצר המלוכה הפולני. במקורו שימש לליווי תהלוכות מלכותיות חגיגיות, בהן צעדו האצילים בזוגות.

תכונות בולטות

1. אופי חגיגי ומלכותי
2. מפעם מתון
3. פיסוק ברור וסימטרי
4. משקל משולש
5. שילוב התכונות הנ"ל יוצר אוירה של תהלוכה קצבית מלכותית
6. תבנית מקצב שהוזרת שוב ושוב בווריאנטים שונים.

7. מרקם קונטרפונקטי הבנוי מבס מהלך ומקו מלודי קישוטי, בחטיבה B.
8. מבנה תלת-חלקי: פולונז - דובל (Double) - פולונז.

A	B	A
A a a, a,, a, a,,	B b b, b,, b, b,,	A a a, a,, a, a,,

הדובל בהשוואה לפולונז

מרקם שקוף	מרקם מלא
חליל וקבוצת הצ'לו	חליל וכל כלי הקשת
לחליל תפקיד סולו	לחליל ולכינורות תפקיד זהה.
מנגינה אלתורית ומקושטת ובבס	מנגינה שירתית
מנגינת הפולונז	

הצעות לפעילויות

1. ביטוי בתנועה לאופי ולפיסוק:

א. בניית כוריאוגרפיה: הכיתה תנוע בתהלוכה בצעדים אציליים ומלכותיים: הילדים יסתדרו בטורים, בכל טור שישה ילדים. כל ילד יוביל את הטור שלו במהלך אחד משה משפטי הפולונז, ובסיום המשפט יעבור לסוף הטור.

במהלך הדובל הילדים ימתינו ויאזינו, תוך כדי שמירה על הסדר בטורים.

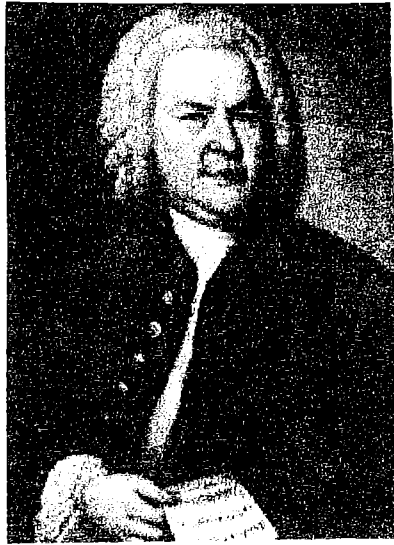
ב. העברת שרביט או כל אביזר המזוהה עם נשף אצילים בהתאם לפיסוק. ניתן לביצוע בישיבה: הסולן הנושא את השרביט הולך לפי אופי המוסיקה ובסוף המשפט מוסר את השרביט לסולן חדש.

2. דיון המתייחס למעמד הסולני של החליל בדובל.

3. התמצאות באוריינות: מעקב (בזמן ההאזנה) אחר קו המקצב של תפקיד הבס בדובל, בעזרת המורה.

|| ו ו ו ו | ת ת ת ת | ת ת ת ת | ת ת ת ת ||
3
4

באך

באך מנגן עם הבנים שלו

נשף בחצר האצילים

הבאדינרי

הפרק המסיים את הסוויטה מס' 2 לחליל ותזמורת, הוא מן המרשימים ביותר בספרות המוסיקה לחליל. הממד הוירטואוזי וזה הלירי-שירתי הפכוהו לפופולארי החל מ"תחייתה המחודשת" של המוסיקה של באך במהלך המאה ה-19. הפרק הינו ביטוי מובהק לשאיפת טיפוח הוירטואוזיות, ה"על-טבעי" כמאפיין מרכזי בתקופת הבארוק; ואמנם מראשית המאה ה-17, עם עליית המוסיקה האינסטרומנטאלית, ובניית כלי נגינה חדשים ומחודשים, עולה וגוברת הנטייה להלחנה מוסיקה וירטואוזית שתעצים אתאפשרויות הפקת הצליל, את ממדי כלי הנגינה ואת היכולות הטכניות של המבצעים.

מקור השם באדינרי צרפתי; באדינרי, פרושו קטע גנדרני והיתולי. בסוויטות של המאה ה-18 זוהה השם באדינרי עם סוג של מוסיקה מהירה ומשעשעת. ואכן בסוויטה מס' 2 לחליל ותזמורת, הבאדינרי מפגין את קלילותו וזריזותו של החליל ללא הרף, כיאה למצלולים האמורים להוביל לשיאים מרשימים ובכך לחתום את היצירה כולה.

תכונות בולטות:

- (1) אופי נמרץ, קליל וזריז
- (2) טמפו מהיר מאד
- (3) תבניות מקצב הבנויות על משכים קצרים
- (4) הגדים מוסיקליים באורכים שונים חדורי אנרגיה ומוטוריקה מתמדת (perpetuo mobile) המטשטשים את האתנחתות והמנוחות הצפויות(ראה נספח פרטיטורה, מתיבה 1 עד ראשית תיבה 3; מאמצע תיבה 3 עד אמצע תיבה 5; סוף תיבה 7 עד ראשית תיבה 11)
- (5) יסוד הסקוונצה כמרכיב מרכזי הבונה ומגלגל כל תבנית או מוטיב
- (6) התכונות שנמנו עד כה משמשות בסיס למאפיין המרכזי של היצירה, קרי, יסוד הוירטואוזיות; יצירה הדורשת מן המבצע כושר ומיומנות נגינה גבוהים ומפותחים אופי קליל וזריז

מטרות ועדים:

- הכרת יסוד הוירטואוזיות ועמידה על המרכיבים המצויים ביצירה שמחייבים כושר נגינה מאד גבוה ומפותח (טמפו מהיר, משכים קצרים, הגדים ארוכים ומיעוט במנוחות ברורות)

- הכרת המוטיבים המלודיתמיים הבולטים במהלכים סקוונציאליים
- העלאת המודעות להקבלה בין הקף המנעד והרגיסטר של החליל ובין הרגיסטר והמנעד המנוצלים ביצירה

הצעות לפעילויות:

(1) לפני ההאזנה הראשונה:

מאחר ופרק זה הותם את הסוויטה כולה, ראוי להעלות שאלות מפתח הנוגעות לציפיות לגבי מאפייני הריקוד המסיים יצירה רב-פרקית.

(2) לאחר ההאזנה הראשונה:

דיון מסכם על הציפיות ועל מידת מימושן

(3) לפני ההאזנה שנייה:

העשרת אוצר המושגים והמונחים בתהליך מיפוי התכונות הבולטות של הפרק, על פי מפתח מרכיבים מתחום הגובה והרגיסטר, המפעם, הארטיקולציה, המשך-המקצב.
ניתן לערוך את המיפוי על דרך העמדת ניגודים בכל אחת מן הקטגוריות, כמו למשל:
משכים ארוכים?-----משכים קצרים?-----
משפטים ארוכים בתפקיד החליל?-----משפטים קצרים בתפקיד החליל?-----הפרק נפתח בצלילי לגטו?-----הפרק נפתח בצלילי סטקטו?-----

(4) לאחר ההאזנה השנייה:

רישום ומיקוד התכונות הבולטות בידי המורה על הלוח

(5) תרגולת בפיתוח שמיעה על המוטיב המרכזי הפותח

התמקדות במהלך האקורד המינור היורד במנעד של אוקטבה:

(התרגיל יכול להרשם על פי נקודות גובה -קו מתאר- או על פי רישום תווים בחמשה)

סי-פה דיאז-רה-סי

- שירה על ההברה לה ועל פעמות שוות, בעזרת נגינת המורה במטלופון
- שירת כל צליל על שתי שמיניות, בעזרת המורה המנגן בפסנתר
- שירת כל צליל על פי התבנית המקצבית המקורית (שמינית ושני חלקי שש עשרה)
- שירה חוזרת של כל צליל על פי התבנית המקורית כאשר המורה מוסיף בנגינה את צלילי המהלך המקביל היורד:

מומלץ לבצע את התרגיל על כל הופעה חוזרת של המוטיב , במרכזים טונאליים וסקוונציאלים שונים, כפי שזה עולה מן היצירה

6) גילוי , זיהוי והכרת המוטיבים המלוריתמיים העיקריים והמהלך הסקוונציאלי שלהם על פי מעקב בתרשים גראפי של היצירה (ראה נספח לתלמיד מס' 1):
המורה עוקב אחר התרשים שעל הלוח (בבריסטול או בשקף), התלמידים צופים; לאחר מכן התלמידים עוקבים אחר התרשים בתנועת יד באוויר ובהנחיית המורה

7) דיון ותכנון בקבוצות על דרכי בניית תנועה (במרחב או בישיבה), על פי המסקנות שהופנמו בשלבי ההאזנה הקודמים ותוך הקפדת התכונות הבולטות שנלמדו

8) צפייה מבוקרת על כל שתי קבוצות הממחישות את עבודות התנועה של הפרק

9) דיון על תוצרי העבודות ומידת זיקתם אל התכונות הבולטות של הפרק

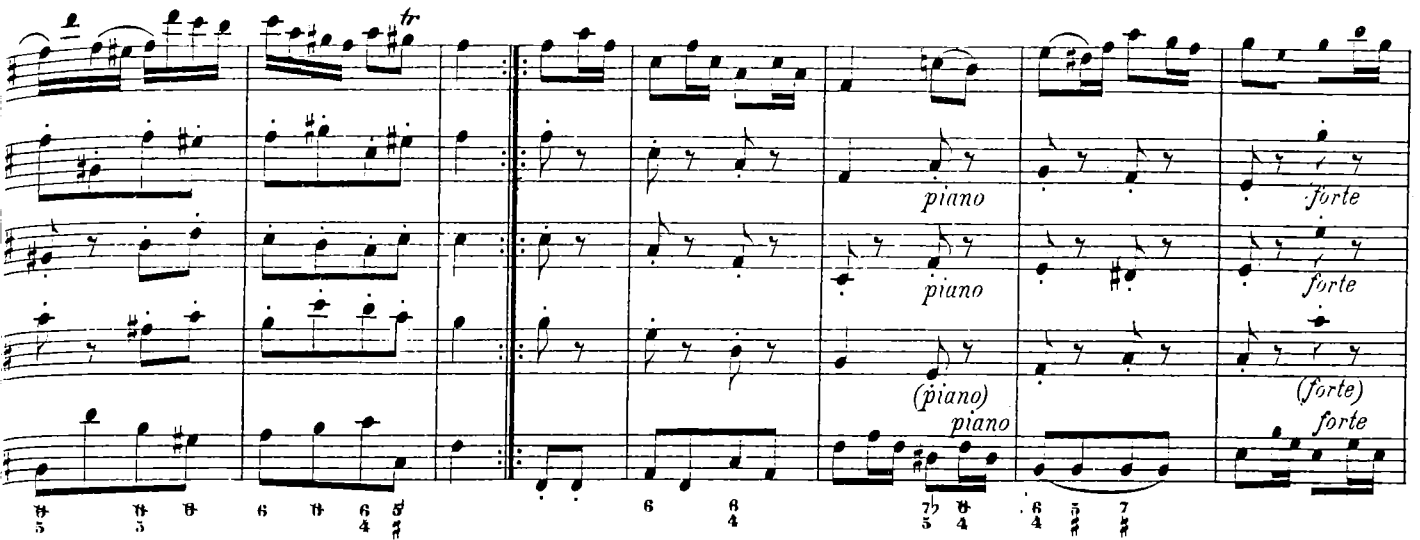
Badinerie.

The first system of the musical score for 'Badinerie' consists of five staves. The top staff is the treble clef, followed by two grand staff systems (treble and bass clefs). The bottom staff is the bass clef. The music is in 2/4 time. The word 'staccato' is written above the first measure of the bottom staff. The system concludes with a double bar line and a key signature change to one sharp (F#).

8 4 8 5 2 6 4

The second system of the musical score continues the piece. It features five staves, including the treble clef, two grand staff systems, and the bass clef. This system includes trills (tr) and slurs. The system concludes with a double bar line and a key signature change to two sharps (F# and C#).

8 7 1 6 7 4 2 6 7 7 6 6 4

Musical score system 1, featuring five staves. The first staff contains a melodic line with trills. The second and third staves are accompaniment. The fourth and fifth staves are bass lines. Dynamics include *piano* and *forte*. Fingerings are indicated by numbers 1-5.

Musical score system 2, featuring five staves. The first staff continues the melodic line. The second and third staves are accompaniment. The fourth and fifth staves are bass lines. Dynamics include *piano* and *forte*. Fingerings are indicated by numbers 1-5.

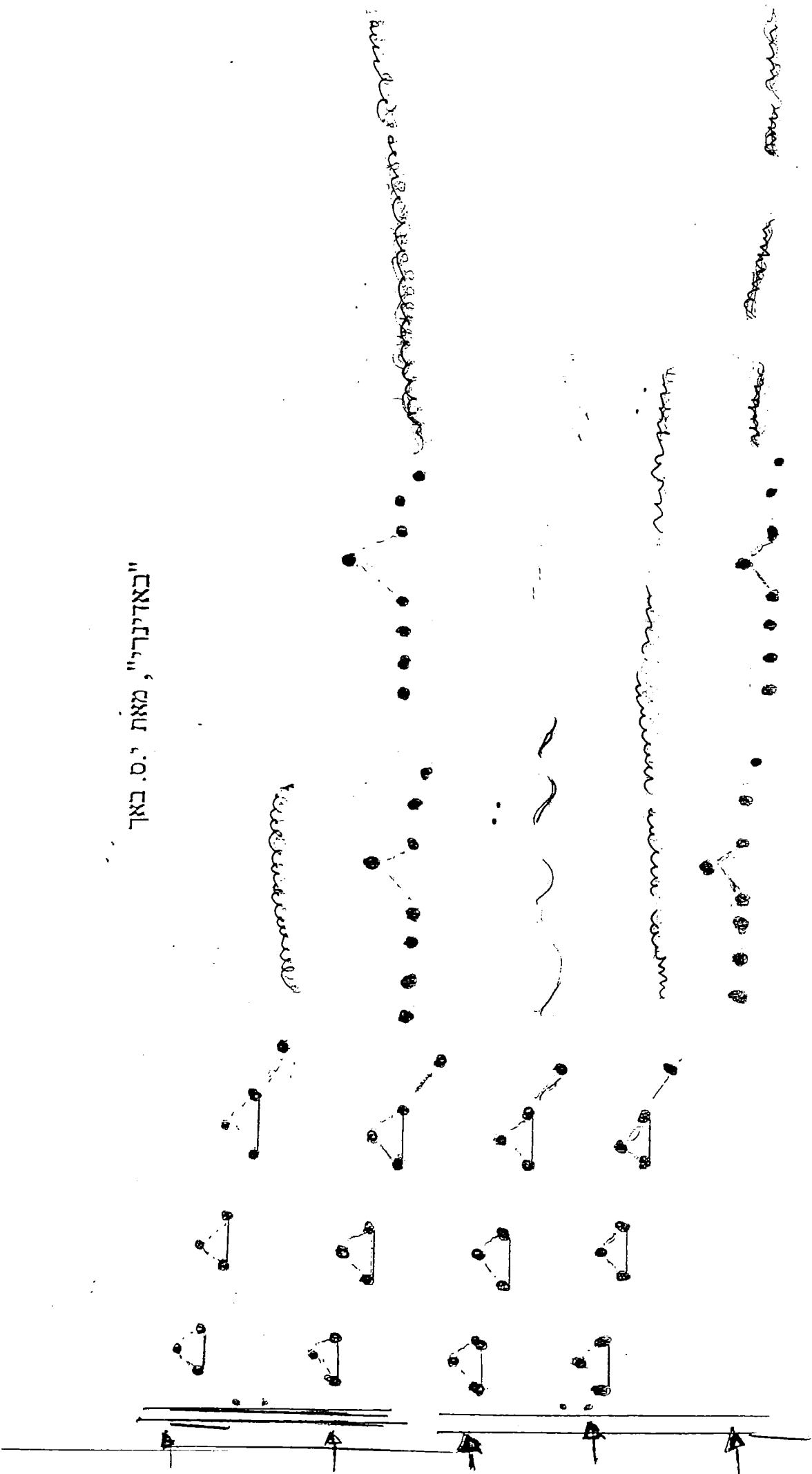

Musical score system 3, featuring five staves. The first staff contains trills. The second and third staves are accompaniment. The fourth and fifth staves are bass lines. Dynamics include *piano* and *forte*. Fingerings are indicated by numbers 1-5.

Musical score system 4, featuring five staves. The first staff continues the melodic line. The second and third staves are accompaniment. The fourth and fifth staves are bass lines. Dynamics include *piano* and *forte*. Fingerings are indicated by numbers 1-5.

"באדינרטי", מאת י.ס. באך

פתיחה ל"נישואי פיגארו" (אופרה בופה)
מאת וולפגאנג אמדאוס מוצרט (1756-1791)
מחבר הליברטו : לורנצו דה פונטה, על יסוד מחזהו של בומרשה

על המלחין

מוצרט נחשב לעילוי המוסיקלי הגדול ביותר לדורות רבים.
משפחת מוצרט חיה בעיר זלצבורג שהייתה למרכז אמנותי ולמושבו של הארכיבישו. תחת מרותו של אביו, לאופולד מוצרט (מלחין בפני עצמו), החל וולפגאנג הצעיר בנגינה בכינור ובכלי מקלדת.
בגיל חמש החל בהלחנה. תחילה מחולות מינואט קצרים למקלדת ולאחר מכן יצירות ארוכות ובעלות פרקים שונים. את הסימפוניה הראשונה חיבר מוצרט בגיל תשע, ובגיל שתים עשרה השלים את האופרה הראשונה שלו.
בטרם מלאו לו שש שנים הרבה להופיע – בלוויית אחותו- ברחבי אירופה. במהלך מופעים אלה השמיע מוצרט יצירות שחברו על ידי מלחינים אחרים, בעל פה או מקריאה ראשונה, וכן אהב להמציא וואריאציות על נעימות פרי עטם של מלחינים שונים.
מסיוורים הרבים באירופה ספג מוצרט ולמד סוגות וסגנונות מוסיקליים שונים.
בגיל עשרים ושש עבר מוצרט לוינה כדי להתפרנס כמוסיקאי עצמאי ונשא לאישה את קונסטנצה וובר, זמרת סופרן. שנותיו הראשונות שם היו מוצלחות, בעיקר בשל ההתלהבות שעוררה האופרה "נישואי פיגארו". על כך כתב וולפגאנג לאביו: "...הם אינם מדברים על שום נושא מאשר "נישואי פיגארו", לא שרים או שורקים דבר חוץ מ"פיגארו".

על היצירה

האופרה "נישואי פיגארו" הוצגה לראשונה בחדש מאי 1786 בווינה, בניצוחו של המלחין. עלילת האופרה, מלאת הומור סביב נושא האהבה, מספרת על רוזן מתהולל שמשרתיו מערימים עליו, ולבסוף גם רעייתו. רק בתמונה האחרונה של האופרה נוכח הרוזן בטעותו ומחליט לחזור למוטב. הרוזנת מוחלת לו, וכך גם משרתיו.
האופרה, שכיום זוכה לפופולריות רבה, עוררה מחלוקת בתקופתו של מוצרט. הצדדים החתרניים שבעלילה הדרמתית, ובמיוחד השפלתו של הרוזן התאוותן על ידי פחותי דרג, משרתו פיגארו, נחשבו אז לבעייתיים במיוחד למעמד האצולה.
הפעילות הבימתית והמוסיקלית המתמדת האופיינית ל"נישואי פיגרו" והנושאים המוסיקליים שובי לב ומשעשעים הפכו לאחת האופרות הפופולאריות ביותר.

הפתיחה לאופרה

הפתיחה התוססת והמבריקה ל"נישואי פיגרו" חוברה על ידי מוצרט יממה לפני הופעת הבכורה של האופרה. היא שונה ממרבית היצירות המוכרות בזיאנר זה כי בניגוד לפתיחות אחרות, הכוללת נושאים מוסיקליים מתוך האופרה עצמה, אין בפתיחה הזאת קשר תמאטי בין נושאי הפתיחה לנושאים המופיעים במהלך האופרה.

זאת פתיחה קצרה שופעת נושאים עירניים ורוחשי פעילות עד לכדי קבלת "אינוונטר" מוסיקלי (מלאי/מצאי) של אמירות דרמטיות מוחשיות.

הפתיחה מורכבת משתי חטיבות כמעט זהות, המופיעות זו אחר זו בשינויים מלודיים וטונאליים קלים (ללא פיתוח ביניהן), וקודה.

הפתיחה מתאפיינת בחלופה מהירה של מצבי רוח ואופי המופיעים בשתי חטיבותיה, לפי הסדר הבא:
א. הנושא הראשון הכוללת שני רעיונות מוסיקליים מנוגדים ומשלימים זה את זה

1. רעיון "הלחישה"- "ההסתודדות" המתרחב בהדרגה אך חולף ונעלם כהרף עין

במשכים קצרים וצעדים סמוכים

בנגינת שני בסונים וכלי מיתר

בגוון כהה

באוניסונו

בעוצמה מאד שקטה

2 Fagotti

2. רעיון ה"תכונה"- ההתארגנות" ההולכת וצוברת כוח, והמתחלק לשני חלקים:

החלק הראשון: במשכים מנוקדים על תנועת מתאר יורדת בצעדים ועולה בקפיצות

בנגינת כלי הנשיפה ובליויי כלי קשת נמוכים

בגוון בהיר

במענים והשלמות בין זוגות כלי נשיפה

בעוצמה מתגברת

החלק השני:

בטוטי תזמורתי הכרזתי

בעוצמה מאד חזקה

שני הרעיונות הפותחים את האוברטורה חוזרים מייד לאחר תצוגתם הראשונה שלובים זה בזה, בצבעם הכהה והבהיר יחדיו, ומעליהם צלילי החליל והאבוב המרחיבים את המרקם.

ב. המעברים המתאפיינים במוטיבים עוקבים מנוגדים ומשלימים זה את זה, בעלי תמציתיות מרוכזת:

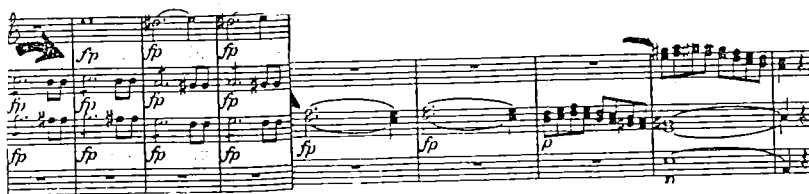

2. מעבר מסיים במערבולת סוערת

ג. נושא שני הבנוי משתי פיגורות מנוגדות:

. מוטיב "ההרעדה המצמררת" שראשיתו בכלי הקשת בספורצנדו ובטרמולו, והמשכו והשלמתו בריפיון המתח על ידי "מוטיב מתגלגל" בירידה בצלילים הבהירים של החליל והאבוב

ד. מעברים:

1. מוטיב "ההתפרצות", שראשיתו על דגשים חזקים בלתי צפויים – על הפעמה השלישית בטוטי – והמשכו בקו קשתי שקט בכלי קשת, בלגטו

2. מוטיב "הגל העולה" על ידי הבסון וכלי הקשת הנמוכים בלגטו, החוזר על עצמו ובשלישית מתרחב

מוטיב "הגל" חוזר על עצמו בעוצמה שקטה על ידי כלי קשת גבוהים והמשכו בשילוב קונטרפונקטי של הבסון במינוריזציה

3. מוטיב "השאלה והתשובה" בבסון ובכלי קשת

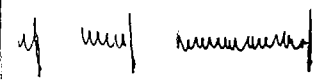
4. מוטיב "הצבירה" הסקוונציאלית בטוטי, המשמשת גשר ומעבר לחזרה כולה של החטיבה.

ה. רצף זה של רעיונות מוסיקליים חוזר בחטיבה השנייה (מעין מחזר) בשינויי טונאליים, מרקמיים ותזמורתיים.

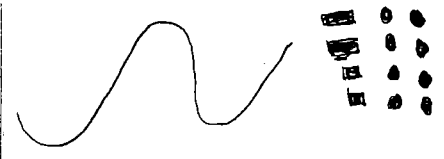
ו. חטיבת הקודה המסיימת את הפתיחה, מציגה תנועת קרשנדו במיטבה באמצעות:

- פיגורות עמוסות ומקושטות בכלי קשת
- הצטברות הדרגתית של הכלים
- צלילים שוהים ומעליהם תנועה ריתמית מתמדת
- מצלולים מבריקים של חצוצרות וטימפני

מפתח הרעיונות המוסיקליים (המוטיבים) ותאורם הגראפי

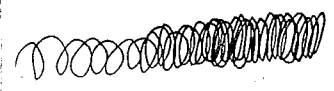
1. מוטיב- רעיון "הלחישה", "ההסתודדות"

2. מוטיב- רעיון "התכונה", "ההתארגנות"

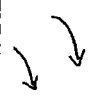
3. המעבר הסקוונציאלי

4. מעבר "המערבולת הסוערת"

5. מוטיב "ההרעדה המצמררת"

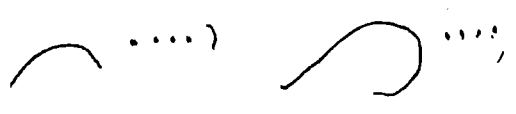
6. המוטיב "המתגלגל" בירידה

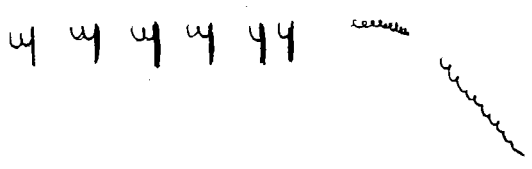
7. מוטיב "ההתפרצות" והמשכו: מוטיב "הקשת"

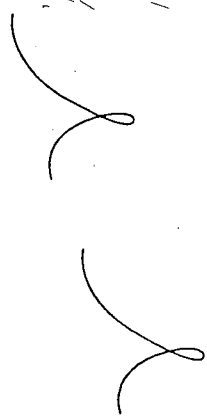
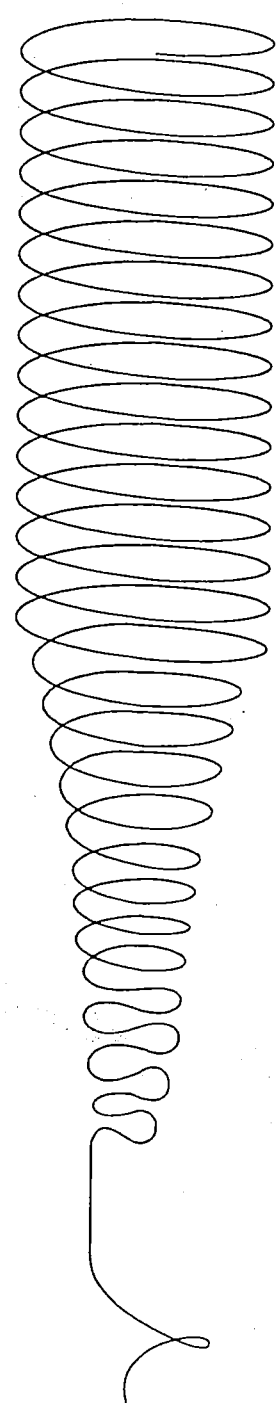
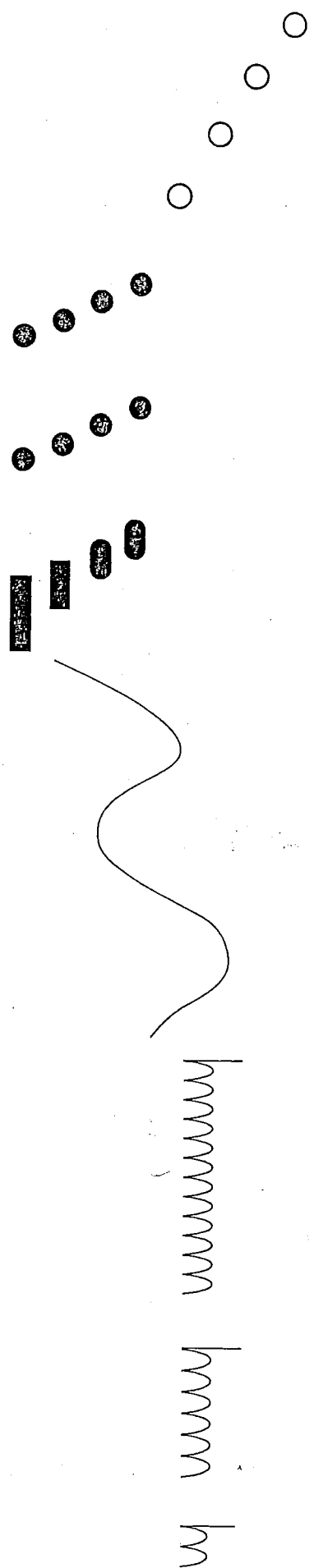
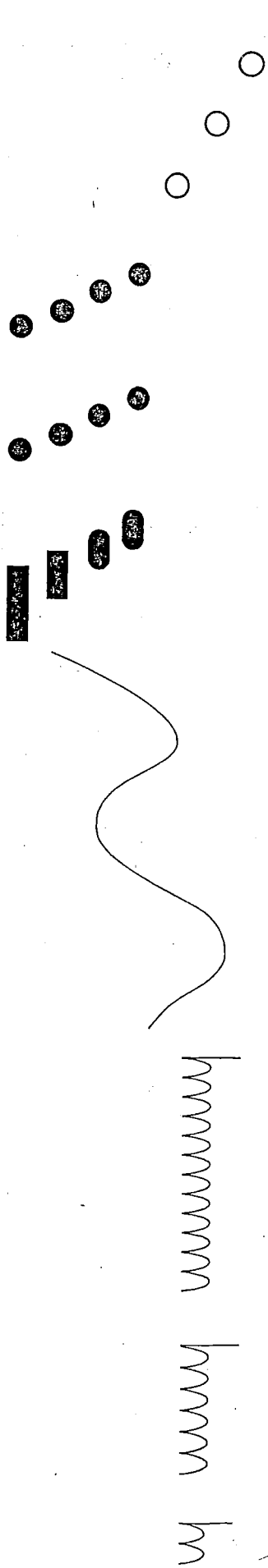
7. מוטיב "הגל העולה והמתרחב"

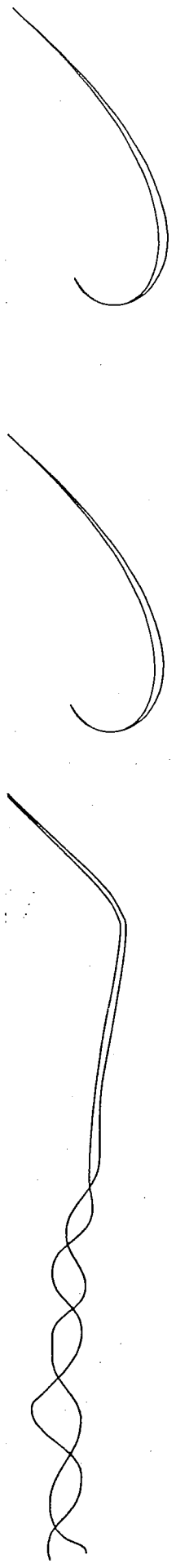
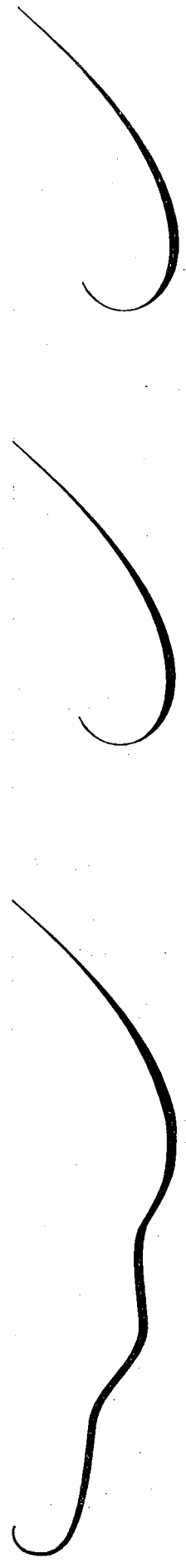
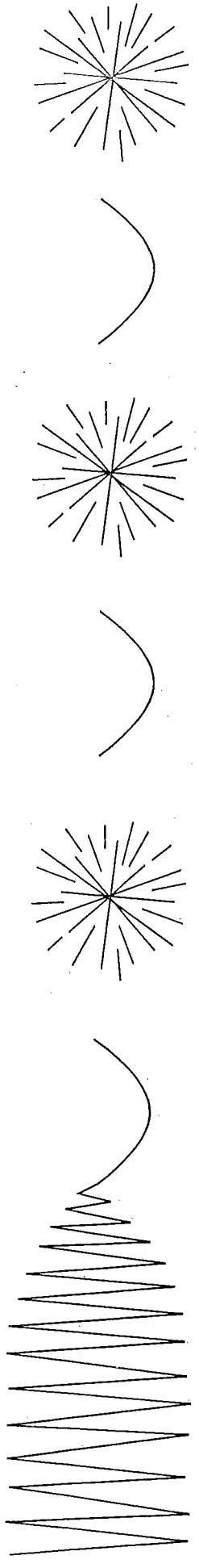

8. מוטיב "השאלה והתשובה"

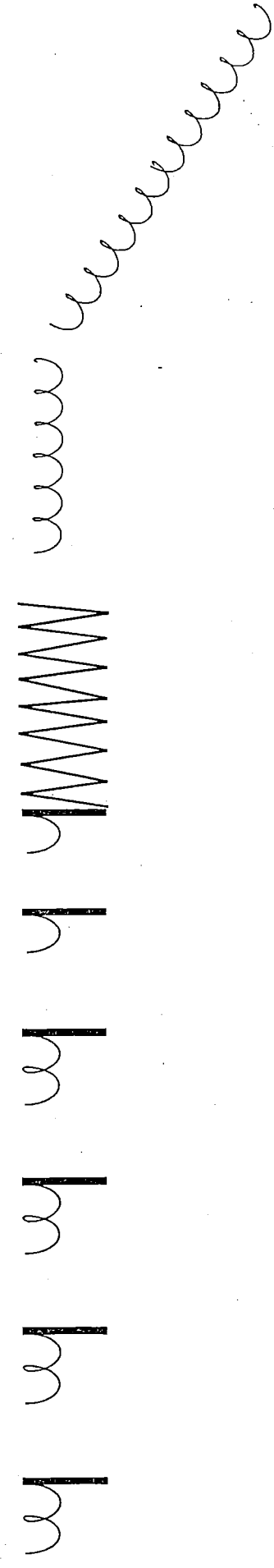
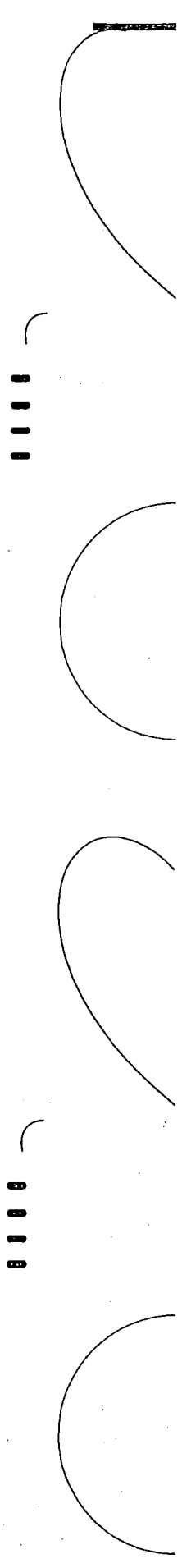

10. מוטיב "הצבירה", "השהייה" וה"חזרה"

3. (מוצרט)

חזור מהתחלה

הצעות לפעילויות

1. הצגת מאפיינים תכניים בסיסיים רלוונטים לעלילת האופרה המוצאים את ביטויים המוסיקלי בפתחה :
- שיחה על יסודות האופרה "בופה"-היתולית : המתיחה, ההתבדחות, ההתחפשות המזימות והשמחה.
- תאור תחושת "התכונה", ההתלחשות" וההתארגנות" לקראת נישואי פיגארו וארוסתו סוזאנה בארמונו של אדונם הרוזן
2. האזנה לשלושה המוטיבים הראשונים ("הלחשה", התכונה-ההתארגנות", "המעברים הסוערים") תוך התייחסות אל מצבי הרוח והאופי העולים מהם.
3. זיהוי ומיפוי תכונות אופי וג'סטות תיאטרליות/בימתיות, ומקבילתן בתכונות המוסיקליות הרשומות במאגר של כתוביות (במלל או בגראף) על הלוח לדוגמא :
תיבת מצבי הרוח או ג'סטות תיאטרליות :
 - גל מתרומם ומתרחב
 - לחישות
 - התרוצצויות
 - תנועת מנגינה עולה בטוטי
 - עוצמה מאד שקטה ומשכים קצרצרים
 - מקצבים קצרצרים בעלייה ובירידה
3. עבודת מעקב אחר תרשים גראפי של חלקו הראשון של הפרק בידי המורה
4. המורה עוקב בשנית אחר הגראף, התלמידים עוקבים במקביל בתנועות יד באוויר
5. מתן כותרת מילולית לכל אחת מן התנועות הגראפיות
6. דרמטיזציה של הסצנה המוסיקלית תוך חלוקת תפקידים בין התלמידים/המשרתים, בליווי ג'סטות מוסיקליות ובימתיות מתאימות

מנואט, מתוך "מוסיקת לילה זעירה"
מאת וולפגאנג אמדאוס מוצרט

המלחין והיצירה על רקע התקופה למורה ולתלמיד:

מוצרט נולד באוסטריה (זלצבורג 1756, וינה 1791), ארץ בה מדברים גרמנית. הוא החל את חינוכו המוסיקלי מיום שנולד. אביו ליאופולד היה מורו הראשון והוא אשר גילה את בנו כילד פלא מוסיקלי כבר החל מגיל שלוש. ליאופולד מוצרט היה מוסיקאי בחצר המלך, וטיפח את כישרונם המוסיקלי של שני ילדיו, הבת הבכורה אנה, ווולפגנג הצעיר. ואכן וולפגאנג הוכיח מגיל מאד צעיר את כישוריו המוסיקליים הן בהלחנה (בהמצאת מנגינות) והן בנגינה על פסנתר.

בהיותו ילד צעיר, החל וולפגנג לנסוע ברחבי אירופה בחברת אביו ואחותו; האחים הצעירים הטיבו לרתק ולשעשע את האצולה בנגינתם המופלאה ובפעלולים כגון: נגינה בידיים מכוסות, בעיניים עצומות ועוד.

למוצרט הייתה ילדות מפרכת רצופה במחלות תוך כדי הטלטלות בקרנות מסע על פני דרכים מסוכנות ומשובשות; אך מסעות מעין אלה נשאו פרי ואפשרו לוולפגנג הצעיר לשהות וללמוד בערים חשובות כמו לונדון, פריז, וינה, ואף לסייר בערי איטליה. בגיל תשע וולפגאנג הלחין יצירה לתזמורת מלאה, **סימפוניה**, ובגיל שתים עשרה כתב את **האופרה** הראשונה שלו (מעין מחזמר).

יצירותיו קבעו בהדרגה אמות מידה של איכויות שהיו מופת ומקור השראה לדורות רבים של מלחינים.

בזמנו נהגו המלחינים לחבר יצירות יפות ומעניינות גם **להאזנה** וגם ל**ריקוד**. ה**רכב הנגינה** הבולט ביותר היה **כלי הקשת** (כינור, ויולה, צ'לו וקונטרבס), אך מוצרט גם כתב הרבה יצירות למשפחת **כלי נשיפה מעץ** (חליל, אבוב, קלרינט, בסון). כאשר מוצרט התבגר והתפרסם, נהגו האצילים והמלכים להזמין ממנו יצירות רבות כדי לבדר את אורחיהם בנשפים ובמסיבות ערבי הקיץ שערכו בחצרות שלהם. אחד הריקודים האהובים על האורחים היה המנואט, ריקוד נעים ונוח לתנועה.

(מינואט, פרושו קטן-זעיר)

את המינואט, במשקל משולש, נהגו לרקוד בזוגות, בתנועות מאד אציליות וגאלנטיות, קונקטיות וגנדרניות, פיאה ונאה לנימוסי האורחים בימים ההם.

התכונות הבולטות של המנואט (מתוך "מוסיקת לילה זעירה")
למורה:

- 1) המנגינות ברורות, מפוסקות היטב וקליטות
- 2) המרקם ההומופוני השקוף מבליט את המנגינות
- 3) המהלך המלו-ריתמי (קו התאר והתנועה המלודית) והעוצמה מבדילים היטב בין הנושאים והרעינות המוסיקליים השונים, המשפטים והחטיבות (ראה נספח מס' 1)
- 4) האופי, המנעד הרגיסטר, הארטיקולציה והעוצמה השונים בין חטיבת המנואט וחטיבת הטריו מבליטים גבולות ברורים ביניהן, לדוגמא:

<u>המנואט</u>	<u>הטריו</u>
נפתח בארטיקולציה מודגשת – במארקטו	נפתח בארטיקולציה בלגאטו
נפתח בעוצמה חזקה	נפתח בעוצמה שקטה
באופי החלטי ובטוח	באופי "מהורהר"
במרקם מלא (הומוריתמי)	במרקם שקוף ואוורירי

מבנה הפרק:

א. הפרק כולו בנוי משלוש חטיבות: מנואט----- טריו -----מנואט
בחטיבת המנואט שני משפטים ; כל משפט חוזר ובנוי מ"פסוק פותח"
ו"פסוק סוגר"; הפסוק ה"סוגר" זהה.

ב. המשפט המוסיקלי הראשון של המנואט הוא כאמור החלטי ובטוח באופיו; השני נפתח במהלך גלי וסיבובי

ג. המקצב היסודי של חטיבת המנואט הוא: .....

ד. חטיבת הטריו מתאפיינת במקצב, בעוצמה ובארטיקולציה המעניקים תחושה של זרימה, רוגע והרהור.

המבנה של הפרק :

A B A

|| :א': ב: || :א': ב: || :ג': ד: || :ג': ד: || :א': א' || :א': ב: || א

מטרות ויעדים אופרטיביים מומלצים:
ידיעת היצירה על פי ההתנסויות הבאות:

1. יכולת הבעה חופשית בתנועה (בעמידה, בישיבה, במרחב) לאופי ולג'סטות של המנגינות והחטיבות השונות
2. כשר הבעה מוטורית חופשית לתחושת הפעמה והמשקל, ולהבחנת התבניות המלודיתמיות הבולטות
3. יכולת המשגה והמללה על התכונות הבולטות של הפרק דרך דיון מונחה
4. כושר ביטוי תנועתי במרחב להבחנת התכונות הבולטות של כל חטיבה ושל כל הפרק
5. יכולת השתתפות בדיון מבוקר על דגמי ה"כוריאוגרפיות" המוצגים על ידי זוגות תלמידים

הצעות לפעילויות:

ההצעות שלפניכם אינן מחייבות את הסדר ההיררכי המוצג; הן משמשות רעיונות לבניית יחידות הוראה במהלך לימוד היצירה לקראת הקונצרט, על פי רמת הגיל (כתה א', ב', ג'), על פי מאפייני הכתה והרקע ההתנסותי והלימודי שלה.

על פי ההצעות הרשומות בהמשך, התלמיד יתבקש לבצע את הפעילויות הבאות:

מתחום התנועה

- 1) להגיב בתנועת יד על אורכי הפסוקים והחטיבות ועל סיומם (מנוחה, אתנחתא) במהלך חטיבת המנואט
- 2) לנוע במרחב על פי תגובה ספונטאנית למוסיקה ולהעלות למודעות את המרכיבים המוסיקלים שבאים לידי ביטוי בתנועות השונות במהלך הפעילות
- 3) לנוע במרחב תוך סימון אורכי הפסוקים והמנוחות בכל חלקי הגוף
- 4) להתייחס אל הפסוקים החוזרים תוך הבעת שינויים בתנועה ל"פסוק פותח" ול"פסוק סוגר"

על היצירה על רקע תקופתה

- 5) להביע את תחושותיו ודעתו על אופי המוסיקה והאווירה העולה ממנה
- 6) להשתתף בשיחה על תקופתו של המלחין בעזרת תמונות / ציורים של אולמי הנשפים, תלבושות, גינונים, תנוחות של ריקוד ועוד
- 7) להשתתף בשיחה על בסיס הצגת הרקע על חייו של המלחין (ראה נספח מס' 2)
- 8) להאזין ליצירה, להבחין בהרכב כלי הנגינה המבצע אותה ולצפות בתמונות של ההרכב הכלי (ראה נספח מס' 3)

מתחום ההמללה וההמשגה

- 9) להשוות בין החטיבות על בסיס מאפייני האופי, הרגיסטר-הגובה (על פי תחושות המצביעות על ניגודים כמו: עדין/תוקפני; חזק/שקט; בוטח/מהורהר/מרחף; ועוד)
- 10) להעשיר את "מילון המושגים והמונחים", לדוגמא:
- . תנועה מודגשת, תנועה "גלית", תנועה סיבובית, תנועה יורדת, תנועה עולה,
 - . פעמה, קצב;
 - . מנוחות, סיומות;
 - . תפקיד מלווה, תפקיד סולן.

מתחום המעקב והאוריינות

- 11) לעקוב אחר קו מתאר במהלך גראפי המתאר את חטיבת המנואט; המהלך הגראפי יוצג על ידי המורה בשקף או בריסטול; אנו ממליצים לתאר בגראף את היסודות הבולטים הבאים:
- התנועה המלוריתמית, האתנחתות, החזרות, הקישוטיות, העוצמה והאנרגיה

מכלול תחומי הדעת והמעש כסיכום של תהליך הלימוד של היצירה

- 12) להציע כוריאוגרפיה פשוטה על פי האופי, העוצמה, הארטיקולציה והמבנה של היצירה; מומלץ לאמץ בכוריאוגרפיה את המבעים והמתוות הבאים:

- הליכה זקופה, אצילית ובוטחת בפתיחת חטיבת המנואט
- קידה והשתחוות
- סיבוב מהודר
- נפנוף מטפחת; נפנוף מניפה
- כיווני הליכה שונים במרחב
- הפניית ראש אל בן/ת הזוג

כל אלה אמורים להמחיש את המרכיבים המוסיקליים הבאים:

- צלילי הפתיחה הדרוכים של המנואט במרקם מלא
- משך החצי (בתיבה השנייה, לאחר האקדמ של המנואט)
- סיומי הפסוקים והמשפטים
- הקישוטים
- הניגודים ו/ או החזרות בין המשפטים והחטיבות של היצירה

חטיבת המנואט

המשפט המוסיקלי הראשון של המנואט מורכב משני פסוקים:
פסוק "פותח" (כמעט ללא תחושת מנוחה בסיומו)

א. "הפותח"

פסוק "סוגר" המועשר בקישוטים גלנטיים אופייניים לסגנון

ב. "הסוגר"

2

המשפט השני הנפתח במעין מעבר בתנועה סיבובית

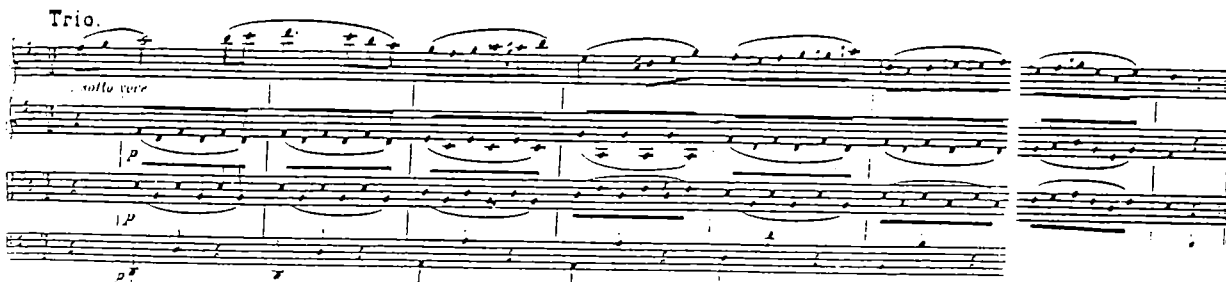

הפסוק ה"סוגר" את חטיבת המנואט

"הסוגר"

חטיבת הטריו:

מוצרט

מוצרט הילד

האחות של מוצרט

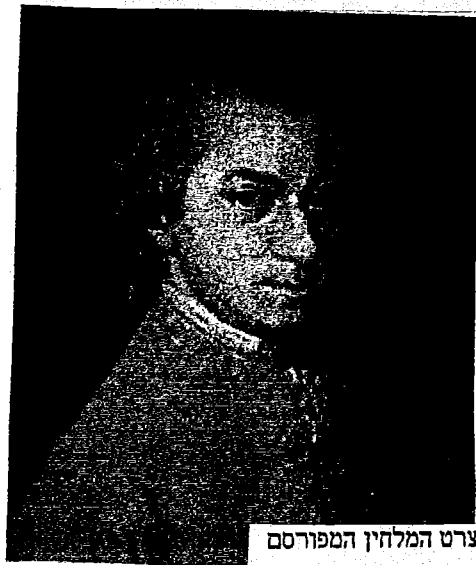
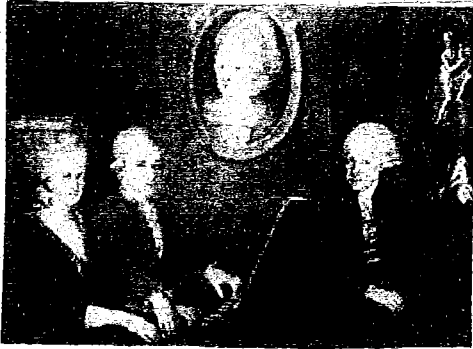
אמא של מוצרט

אבא של מוצרט

מוצרט מגן עם אחותו

מוצרט המלחין המפורסם

מוצרט מגן לחבריו

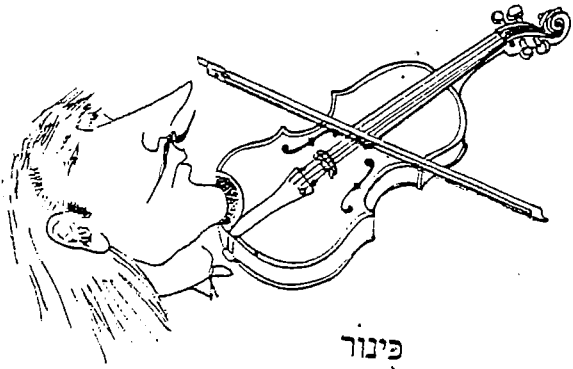

2

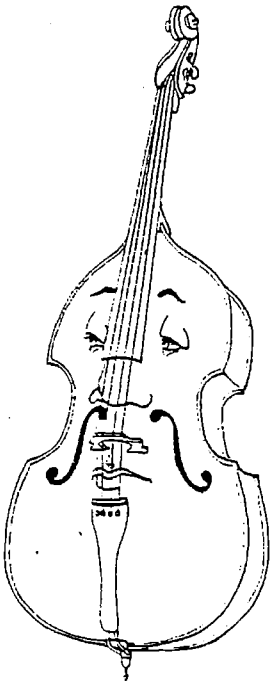
כלי קשת

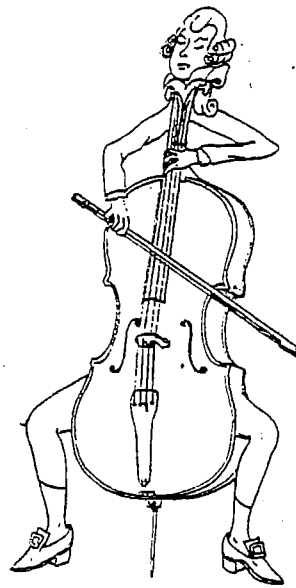
פינור

ויולה

בס

צ'לו

סקרצו מתוך השביעיה לקלרינט במי במול מז'ור, אופוס 20 לכינור, ויולה, צ'לו,
קונטרבאס, קרן, בסון
מאת לודוויג ואן בטהובן (1770-1827)

על המלחין

בטהובן נולד לאב מוסיקאי. בילדותו למד לנגן במספר כלי נגינה: פסנתר, צ'מבלו ועוגב (שהם כלי מקלדת), כינור וויולה (שהם כלי קשת), והתפרסם כפסנתרן מחונן ומבריק.

בגיל עשרים ושמונה החלו הסימנים הראשונים של חירשותו, ומאז החל לאבד את כושר השמיעה שלו, תוך מאבק קשה עם עצמו. בהדרגה נאלץ לוותר על הנגינה והקדיש את עצמו יותר ויותר להלחנה.

בטהובן זכה להערכת בני דורו, הוא נחשב- כמו מוצרט והיידן- לאחד מעמודי התווך של הסגנון הקלאסי, אך יצירותיו האחרונות כבר מבשרות את הסגנון הרומנטי החדש.

בהיותו בן 19 פרצה המהפכה הצרפתית. המאורע ההיסטורי הגדול וקרבתו הגיאוגרפית לגרמניה, השפיעו על אישיותו ויצירתו.

בטהובן היה צעיר מרדני ורגיש, ועצמאי. כל אלה הביאו אותו לאימוץ נלהב של תכנית המהפכה: רעיונות החופש, השוויון והאחוזה, ואל האידיאל של האדם האדון לגורלו.

על היצירה

השביעיה הוברה בשנת 1800, תקופת יצירתו המוקדמת של בטהובן. היא משמשת מעין נזר של המוסיקה הקאמרית:

בפעם האחרונה מופיעים בה כלי הנשיפה במגרת של יצירות קאמריות

בפעם האחרונה נכתבת יצירתו בריח קלילה ומשעשעת, על פי הסגנון הקלאסי הגאלנטי (הרוקוקו)

בפעם האחרונה נכתבת יצירה קאמרית לצרכי הטרקלין של החצר

השביעיה הזאת נתחבבה על בני דורו של בטהובן ועל הדורות הבאים בשל ריבוי המצלולים הססגוניים, בשל נושאייה הרעננים ובשל יסוד הגיוון המובהק בין פרקיה.

בטהובן עצמו עיבד את היצירה לשישייה ובעקבותיו יצאו לאור קרוב לשלושים עיבודים עליה או על פרקים מתוכה.

הסקרצו

מבנה תלת-חלקי: סקרצו-טריו-סקרצו

כל חלק כולל שתי הטיבות שונות לפי הסדר הבא:

סקרצו	טריו	סקרצו
א-ב (ללא הזרות פנימיות) א'	גג-ד-ג' ד ג'	א (פותח-סגור) ב מעבר א' ב א' קודה

תכונות בולטות

הסקרצו:

1. נושא "הצייד" (הכולל משפט פותח וסוגר)

תחילתו ב:

. אקדמ לאקורד מז'ורי בקפיצות בירידה

. צלילי הקרן בסטקטו

. אופי תרועתי, ערני ו"מחוספס" מעט

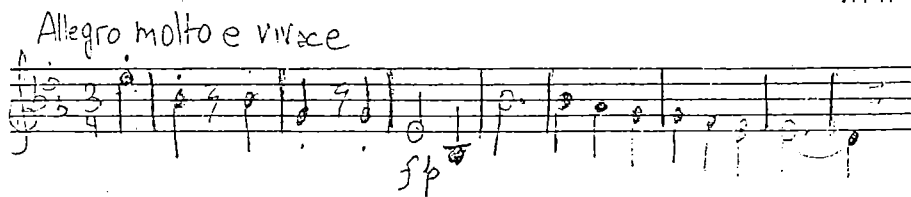
המשכו ב:

"התנפצות" קפיצת האוקטבה בכינור

וכיומו ב:

. תנועה סקונדאלית יורדת

. לגטו

נושא "הצייד" חוזר במשפט "סוגר"

2. נושא "המענים", נפתח ב:

. דו-שיח בין הכינור וכלי הנשיפה מעץ

. סטקטו על זוגות מרווחים (קוורטה יורדת וסקונדה יורדת)

המשכו ב:

מהלכי אוקטבות בירידה

קרשנדו וספורצנדו

טוטי עשיר עם פיגורה סולמית יורדת בכינור

אופי של "תכונה והתרוצצות"

וסיומו ב:

מוטיב מעבר סקונדאלי יורד

בסטקטו

בג'סטה של "פרידה" מותחת על "קצות האצבעות"

ההופעה ההוזרת של חטיבת נושא "הצייד" מקוצרת; היא מלווה בקישוטיות עשירה של הכינור

הטריו

הטריו במרקמו האוורירי, מתאפיין בנושאים שירתיים המבוצעים על ידי הצ'לו ברגיסטר גבוה, לרוב

במהלכי סקונדות, בתנועה ריקודית דואה ובלגטו.

הבסון והקונטרבס מלווים את הצ'לו בתנועה מנוגדת, בפעימות מודגשות וכהות. שאר הכלים ממלאים את

המרקם השקוף.

הנושא הראשון מתאפיין בתנועה גלית (עולה ויורדת), בעוצמה שקטה ובאופי נינוח וזורם

הנושא השני נפתח בתנועה שוהה וסכיבה תכונה הצוברת בהדרגה עומק ותנופה

הצעות לפעילויות:

בסקרצו

1. זיהוי מוטיב "הצייד", בירידה ובעלייה (על יסוד פרוק והרכבת צלילי הספטאקורד של מי במול מז'ור) המושמעים על ידי המורה בנגינה, תוך ליווי תנועות היד המחקות את הפקת התרועות
2. זיהוי מוטיב "הצייד" ביצירה בתנועת יד המתארת את הכיווניות
3. האזנה לחלקו הראשון של הסקרצו (א) בתנועה במרחב, תוך דגש על תאור מוטיב "הצייד"
4. האזנה לחלקו הראשון של הסקרצו תוך התייחסות אל המשפט הפותח ואל המשפט הסוגר
5. תאור נושא "המענים" בג'סטות של דו-שיח בין בני זוג, והשלמתו בתנועת ידיים צוברת רוחב ותנופה פנימה

בטריו

6. האזנה בישיבה תוך מעקב אחר הנושא הראשון המנוגן בצ'לו והבחנה ב"מנוחות"
7. האזנה לחלקו הראשון של הטריו בהליכה במרחב תוך התייחסות ל"מנוחות".
8. חלוקת תפקידים בין בני זוג סביב שני הרבדים העיקריים של הנושא השני:
 - תנועת יד המתארת את הקו הסולמי היורד בבס בפעימות מודגשות
 - הליכה במרחב על פי הנושא השני של הצ'לו בלגטו

פולקה פיציקאטו

מאת יוהאן שטראוס הבן (1825-1899)
(נכתב בשיתוף עם יוזף שטראוס בשנת 1870)

על המלחין והיצירה:

יוהאן שטראוס הבן נולד בווינה בשנת 1825, והיה הבן המפורסם והמוכשר מבני השושלת המוסיקלית שייסד אביו- הכנר, המנצח והמלחין הידוע יוהאן שטראוס האב (1804-1849). כבר בגיל שש כתב שטראוס הבן את הוואלס הראשון, אך למרות האווירה המוסיקלית ששרתה בבית, התנגד האב כי בנו יהיה למוסיקאי, והועיד אותו למקצוע הפקידות. בעידודה של האם, שטראוס למד בהיחבא נגינה בכינור אצל נגן מתזמורתו של האב. כאשר היה בן שבע-עשרה נטש האב את משפחתו ועקב כך יכול היה שטראוס להשלים את לימודיו הפורמאליים במוסיקה. בשנת 1844 הקים תזמורת משלו, והופעת הבכורה שבה ניגנו מיצירותיו ומיצירות האב, זכתה להצלחה מסחררת. כך הפך בן-לילה למתחרה העיקרי של אביו. בשנת 1849 נפטר האב ושתי התזמורות אוחדו תחת שרביטו של שטראוס הבן. בשנות השישים של המאה ה-19 גבר הביקוש לשירותיו כמלחין וכמנצח, בייחוד בעונת הנשפים של החברה הגבוהה בווינה. בתקופה זו הלחין את מיטב הוואלסים, וביניהם "הדנובה הכחולה" ו"סיפורים מיערות וינה". שמו של שטראוס, שכונה אף "מלך הוואלסים", התפרסם אף מחוץ לגבולות ארצו ובשנים 1856-1886 ערך מסעות קונצרטים בכל רחבי באירופה ואף בארצות הברית. מלבד וואלסים, פולקות ומארשים שטראוס כתב אף אופרטות וביניהן "העטלף" ו"ברון הצוענים". שטראוס התמחה בז'אנרים מסוימים, ובהם הציג מיומנויות הלחנה גבוהות כגון מקצבים חינוניים, גמישות ועדינות מלודית ותזמור איכותי.

פולקה: ריקוד זוגות שמוצאו מבוהמיה בשנות השלושים של המאה ה-19, והפך לפופולארי ביותר ברחבי אירופה וארצות הברית במהלך המאה ה-19. הפולקה מאופיינת על-ידי מפעם מהיר למדי, משקל 2/4 ותבנית מקצב אופיינית:

2 | 1 2 3 4 | 1 2 3 4 | 1 2 3 4 | 1 2 3 4 |

פולקות נכתבו על-ידי המלחינים הבולטים שחיברו מוסיקה לאולם הריקודים, וביניהם שטראוס הבן והאב. לתזמורת המלווה הצטרף לעיתים קרובות אקורדיון. ניתן למצוא דוגמאות לפולקה במוסיקה האומנותית אצל המלחינים דבוז'ק, סמטנה ואחרים

תכונות בולטות:

- תזמור: תזמורת כלי קשת
- טכניקת נגינה: פיציקאטו, צלילים מנותקים במצלול מרוכך ועדין
- משקל: 2/4
- מפעם: שינויים בין מתון למהיר
- מרקם הומופוני: בליווי "אום-פה", מקצב משלים והומוריטמי
- טונאליות: דו מאג'ור, חלק ב'- פה מאג'ור. מהלכים הרמוניים פשוטים
- אופי: ריקוד חינוני זורם וקליל

פתיחה - א - ב - א קודה
a-b-a c-c-d-d a-b-a

הפתיחה יוצרת מתח וציפייה לבאות על-ידי:

1. מהלך סקונדאלי עולה ומצטבר מהצליל סול לסי, הנקטע על ידי הפסקות
2. שינויי עוצמה קיצוניים בין פורטה לפיאניסימו

Musical score for the introduction, showing a melodic line in the right hand and accompaniment in the left hand. The key signature has one sharp (F#) and the time signature is 2/4. Dynamics include *f*, *pp*, and *m*.

חלק א' מאופיין על ידי שני נושאים השונים באופיים.
נושא ראשון:

Musical score for the first theme, featuring a melodic line with staccato articulation and a piano accompaniment. Dynamics include *molto stacc. e pp* and *pp*.

נושא שני:

Musical score for the second theme, showing a melodic line with a wide interval and a piano accompaniment. Dynamics include *pp*.

"דלמה"

Musical score for the section titled "דלמה", featuring a melodic line with a descending interval and a piano accompaniment. Dynamics include *fz*.

נושא ראשון :

1. פסוק פותח שבסיומו שלושה צלילים מודגשים, ופסוק סוגר

נושא שני :

פסוק פותח ופסוק סוגר שבהמשכו "זנב" השובר את הסימטריה ויוצר הדגשות לא צפויות

2. דו מז'ור

סול מז'ור

3. תבניות ריתמיות של שמיניות

מלודיה הזורמת בשמיניות

וחלקי שש-עשרה

4. קו מלודי הנע בקפיצות תוך חזרה

קו מלודי הנע בסקונדות בירידה

על צלילים

כשבסיום צלילים כרומאטיים

5. מרקם הומופוני "אום-פה"

מרקם הומוריתמי

חלק ב' - (בכה מאגור) טריו המאופיין על-ידי שני נושאים המנוגדים באופיים

נושא ראשון :

sempre p e stacc.

נושא שני :

ff

p molto stacc.

נושא ראשון:

1. מלודיה המאופיינת על יד קדמה של צליל כרומאטי, הפסקות ובהמשכה ירידה בסקונדות
2. מרקם הומופוני- מקצב משלים
3. עוצמה- פיאנו

נושא שני:

- ללא קדמה, תבנית ריתמית עם הדגשות והפסקות, ובהמשך ירידה כרומאטית
- מרקם הומוריתמי
- הפתיחה בפורטיסימו וההמשך- פינו

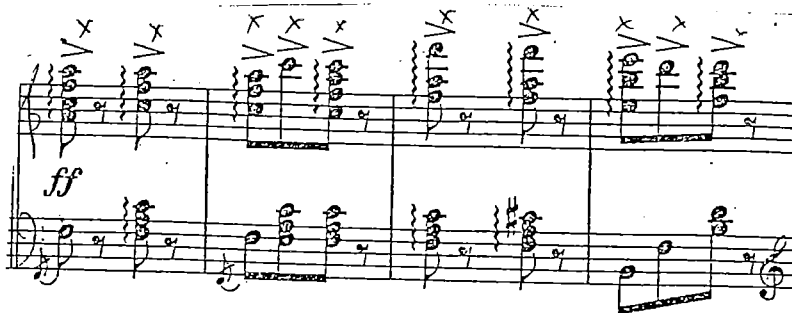
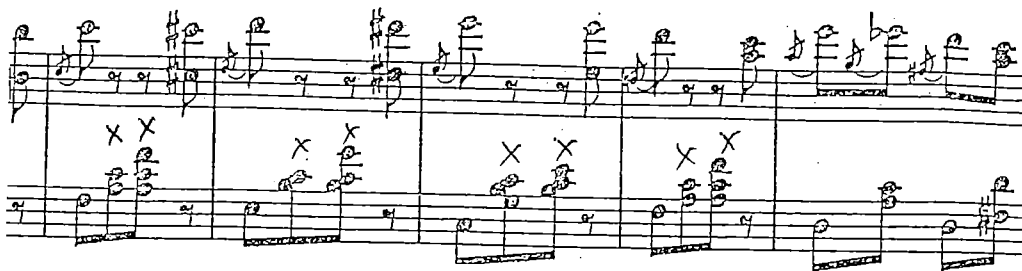
חלק א' חוזר ולסיום מופיעה קודה קצרה בטמפו מהיר יותר המאופיינת על ידי ירידה בסקונדות שאפיינה את הנושא השני של חלק א' ואת שני הנושאים בחלק ב'.

הצעה לפעילויות:

1. התנסות בפריטה על גומייה המתוחה על פני כוס: משחקי חיקויים של תבניות ריתמיות ואופני נגינה שונים
2. הכנה להאזנה:
 - א. לימוד מקדים של מקצב הנושא הראשון של חלק א'

ב. האזנה:

- חלק א': הקשת המקצב שנלמד ובנושא השני האזנה ללא תנועה
- חלק ב': חיקוי המורה במקצב המשלים ובנושא השני רקיעות בצלילים המודגשים

3. רישום וזיהוי של תבניות המקצב.

4. כוריאוגרפיה: ריקוד זוגות במעגל

חלק א'

נושא ראשון: בפסוק הפותח הזוג ילך קדימה ובסיום יעמוד וימחא יחדיו שלוש מתיאות כף. בפסוק סוגר – בדומה לפסוק הפותח, אך בהתקדמות לאחור.

נושא שני: הקשבה ללא תנועה, תוך דריכות לחזרת הנושא הראשון.

חלק ב'

נושא ראשון: טפיחות על כפות בן הזוג במקצב המשלים, ובהמשך הפסוק סיבוב מעודן תוך כדי שילוב זרועות

נושא שני: רקיעות מעודנות בצלילים המודגשים ובהמשך התקדמות במעגל

קודה: ריצה קלילה תוך כדי התפזרות במרחב.

5. הקשה של מקצב משלים בשירים המוכרים לילדים.

"הברבור" מתוך "קרנבל החיות"

מאת קאמיל סן-סנס (1835 – 1921)

המלחין והיצירה על רקע התקופה

קאמיל סן-סנס נולד בשנת 1835 בצרפת. עוד בהיותו תינוק הלך אביו, שהיה פקיד ממשלתי צנוע, לעולמו. הוא גדל בבית אמו ודודתו, וכבר בגיל צעיר מאוד נתגלו כשרונותיו המוסיקליים בשיעורי הפסנתר עם אמו. בגיל שלוש למד לקרוא תוים, ומגיל עשר הופיע כפסנתרן בביצוע קונצ'רטי של מוצרט ובטהובן. במקביל, הצטיין גם בכל הלימודים הכלליים, ועד אחרית ימיו המשיך להתעניין בארכיאולוגיה, פיסיקה, אסטרונומיה, ספרות, ציור ותיאטרון. בגיל שלוש-עשרה למד נגינה באורגן בקונסרבטוריון של פריז, ובגיל שש-עשרה למד שם גם זמרה, ליווי והלחנה. כבר בגיל צעיר כתב מוסיקה למגוון רחב של צורות והרכבים, וזכה בפרסים על יצירותיו. גדולי המלחינים כגונו, רוסניני וברליוז היו פטרוניו. כשהתמנה לאורגניסט של כנסיות ידועות, שמע ליסט את נגינתו ואת אילתוריו והכתיר אותו בתואר "גדול האורגניסטים של הדור". נוסף להלחנה ולהופעות כפסנתרן ומנצח בכל רחבי אירופה, עסק סן-סנס גם בהוראת מוסיקה. הוא היה נערץ על תלמידיו כמורה רב-השראה הפותח אופקים לאמנויות המודרניות, אדם צנוע, חביב ומלא הומור בשיחה כמו גם בהלחנה.

התענינותו של סן-סנס חבקה נושאים רבים: הוא לא נרתע מאירגון וניצוח על יצירות של מלחינים שהיו שנויות במחלוקת; פרסם מאמרים בכתבי עת, לעתים בלשון שנונה וסרקסטית, בעניני מוסיקה; השפיע על חידושים במוסיקה הצרפתית כשכתב, בהשפעת ליסט, פואמות סימפוניות; הקים את "החברה הלאומית למוסיקה" שעודדה ביצוע יצירות של מלחינים צעירים כדביוסי, פורה, רוול ודיוקא; נוסף לכך גילה ענין ביצירות של מלחיני העבר כבאך, לולי ושרפנטייה ודאג לביצוען.

סגנונו המוסיקלי של סן-סנס מורכב משמרנות וחדשנות: בתחום הצורה הוא קרוב למוסיקה הקלאסית ולאיוון המאפיין אותה, רגשותיו מאופקים, מהלכי האקורדים לרוב פשוטים, והוא אמן הקונטרפונקט; יחד עם זאת הוא מביא ליצירותיו מניחוחות המזרח והאקזוטיקה, משקלים בלתי שגרתיים, וסטיות הרמוניות מענינות; התיזמור שלו עשיר, ובו גם המצאות צליליות ייחודיות לתיאור תופעות, ולהבעת הומור וקריקטורה.

"קרנבל החיות" נקרא גם "פנטסיה זואולוגית גדולה", ונכתב כבדיחה מוסיקלית לבקשת תלמידיו. זוהי פרודיה על בעלי חיים שכמה מהם משמשים כסות למלחינים שרצה ללגלג

עליהם (הפרק "הברבור" מתייחס לבעל החיים בלבד). סן-סנס לא התייחס ליצירה זו בהערכה, וביקש שלא תבוצע. אבל לאחר מותו נתפרסמה היצירה וזכתה לפופולריות מיוחדת בקרב גדולים וקטנים.

תכונות בולטות

1. אופי שלו ורגוע
2. מלודיה לירית ושירתית בעלת חבנית ווריאטיבית
3. ארטיקולציה בלגטו, רכה
4. מרקם הומופוני מובהק וניגוד בולט בין המלודייה לליווי: מנגינה בידי הצ'לו (הסולן), ליווי בידי הפסנתר (שני פסנתרים מלווים)
5. פיסוק ברור
6. פיגורת ליווי קבועה במשך כל הפרק – השינויים רק בתחום ההרמוניה.

הצעות לפעילויות

1. דיון מְטָרִים על יצירות או שירים בעלי ארטיקולציה בלגטו מובהק שהאזינו לה בעבר
2. שיחה על נגינת לגטו: באיזה כלים היא אפשרית ואפילו מוצלחת, ובאיזה כלים אי אפשר לנגן לגטו.
3. האזנה ל"ברבור": הבחנה בכלי הנגינה המשתתפים ביצירה ובכלי המשמיע את צלילו בלגטו מובהק
4. האזנה ליצירה, הבחנה בפיסוק וסימונו: לכל פסוק תנועה ממושכת המאפיינת לגטו ביד אחת; הפסוק הבא ביד השנייה.
5. שילוב האזנה ונשימה: התנסות בשאיפה עם פסוק אחד, ונשיפה עם הפסוק הבא; המורה תדגים ותסמן את השאיפות והנשיפות שלה ע"פ הפסוקים, והתלמידים ינסו לנשום איתה.

6. דיון על מידת הזיקה בין התכונות המוסיקליות הבולטות שהועלו בשעת ההאזנה לבין בעל החיים המתואר במוסיקה, (פתרון החידה מי הוא בעל החיים המתואר במוסיקה), על-ידי שאלות מכוונות כגון:

המוסיקה הזאת מתאימה לבעל חיים שחי במים, או באויר, או ביבשה?
המוסיקה מתאימה לבעל חיים שהולך על ארבע, או שט, או עף, או זוחל?
(לכל תשובה דרוש נימוק המתייחס למוסיקה ולאופייה).

7. בירור וחידוד הדימוי התכניתי של המוסיקה:

האם הצלילים מתארים את תנועת הברבור (כיצד הוא שט במים? או איך הולך על היבשה?)

האם הצלילים מתארים או מחקים את קולותיו?

8. האזנה תוך חיקוי תנועות המורה המתארות את תנועת ראשו וצווארו של הברבור השט במים בהתאם או במקביל לתנועות הקו המלודי של הצ'לו (כך שהזרוע של המורה היא צוואר הברבור, וכף היד שלה היא ראש הברבור).

9. שיחה על תפקיד הליווי: מה מתאר הליווי של המלודיה בפסנתר; איך להמחיש בתנועות את תפקידם (במישור האופקי?)

10. תאור הפיסוק, האופי והארטיקולציה באמצעות תנועה בזוגות: אחד מתאר את התנועה המלודית של הברבור, השני את תנועת הליווי – המים. בתום שני פסוקים – מתחלפים בתפקידים בעזרת סימון או הנחיית המורה

11. שיחת סיכום: איך מרגיש הברבור במים? איזה אופי הוא משדר? האם נעים להסתכל על תנועותיו שעה שהוא שט?

מן השיחה ניתן להגיע ל:

מושגים כלליים כגון: אצילות; גאווה; חשיבות עצמית; שלוה; מתינות; טבילה; הזדקפות.
מושגים מוסיקליים כגון: לגטו; לאט; פיאנו; פסוק; קרשנדו; כיוון עולה וכיוון יורד, ואחרים...

No. 13

Le Cygne

טנסנס / הברבור

Violino I

Andantino grazioso

p

Violino II

pp

Violino I

Violino II

Violino I

Violino II

כל צבעי הקשת

אגדה מוסיקאלית

כתב עוזי שלו

מוסיקה רוברט מוזס

אם נלמד לכבד גם צבע אחר

ובמקום אלימות-ונסה לדבר,

נוכל אולי, אל הלב לגשת

לצייר תמונה בצבעי הקשת

Moderato

mf אם נלמד לכבד גם צבע אחר ו במ ו

קום א לי מות נ נ סה ל ד בר נו

כל או לי אל ה לב ל ג שת ל צ

1., 2. ייד תמו נה ב צב עי ה ק שת אם נל

Ritartando.....

3. ייד תמו נה ב צב עי ה ק שת
cresc. f